

İRAK'TA ÇÖZÜLEMİYEN SORUN: TARTIŞMALI BÖLGELER

“

2004'te çıkarılan Geçici Yönetim Yasası ve 2005'te referandumla kabul edilen Irak Anayasası'nda "Tartışmalı Bölgeler" olarak ifade edilmiştir. Söz konusu tartışmalı bölgeler, 2009 yılında Birleşmiş Milletler Irak Yardım Misiyonu (UNAMI) tarafından hazırlanan ihtilafli bölgeler raporunda detaylı olarak belirtilmiştir.

”

Sercan Çalışkan

Araştırma Asistanı, ORSAM

Mayıs 2003'te ABD'nin yaklaşık 6.000 Peşmerge gücünün Kerkük, Selahattin ve Diyala'ya konuşlanması noktasında Kürt siyasi partileri KDP ve KYB ile anlaşması, 2003'ten bugüne Irak'taki tartışmalı bölgeler sorununun temelini oluşturmuştur. Anlaşma neticesinde Peşmerge güçlerinin söz konusu vilayetlere girişi, bölgenin büyük bölümünde Kürt nüfusun çoğunluğu oluşturulmasına rağmen KDP ve KYB'li yetkililerin kısa bir süre sonra bu bölgelerin "Kürdistan bölgesinin bir parçası"

olduğu tezini savunmalarını da beraberinde getirmiştir. Kürt siyasilere savunduğu bu tez, günümüze dek çeşitli aşamalarla Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) bölgeye dair temel politikasını oluşturmuştur. 2003'te Peşmerge güçlerinin "terörle mücadelede ABD'ye destek olmak" gerekçesi üzerinden konuşlandığı bölgeler, 2004'te çıkarılan Geçici Yönetim Yasası ve 2005'te referandumla kabul edilen Irak Anayasası'nda "Tartışmalı Bölgeler" olarak ifade edilmiştir. Söz konusu tartışmalı bölgeler, 2009 yılında Birleşmiş Milletler Irak Yardım Misiyonu (UNAMI) tarafından hazırlanan ihtilafli bölgeler raporunda detaylı olarak belirtilmiştir. Bu bölgeler Musul'a bağlı Sincar, Telafer, Tilkeyf, Hamdaniye, el-Şeyhan, Akre, Mahmur; Kerkük merkez ve Kerkük'e bağlı Dibis, Havice ve Dakuk; Selahattin'e bağlı Tuzhurmatu, Diyala'ya bağlı Hanekin ve Beledruz ilçeleri olarak belirtilmiştir. Irak'ın kuzeyinde bulunan söz konusu bölgeler, 2003 yılından bu yana el-Kaide, IŞİD ve PKK gibi terör örgütlerinin etkisinde bulunmuş ve bu durumun beraberinde getirdiği hem siyasi hem ekonomik hem de toplumsal anlamdaki istikrarsızlıklardan kurtulmamıştır.

Irak Anayasası ve Tartışmalı Bölgelerin Çözümüne Dair Çabalar

2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası'nın 140.maddesinde, merkezi hükümet ile IKBY arasında uzun yıllar sorun oluşturan Kerkük vilayeti gibi tartışmalı bölgelerin nasıl çözüme kavuşturulacağı hususunda düzenlenmiştir.

140. maddeye göre tartışmalı bölgelerin çözümü üç aşamadan geçmektedir: Normalleştirme, nüfus sayımı ve referandum. Normalleştirme ve nüfus sayımının ardından yapılacak referandum ile bölgenin gerçek halklarının geleceğine karar vermeleri gerektiği belirtilmiştir. 140.maddenin süresinin ise 31 Aralık 2007 tarihi ile son bulacağı ifade edilmiştir. Başta Kerkük olmak üzere bugüne kadar

devam eden uyumsuzluk ve anlaşmazlıklar sonucu 140. maddede uygulanamamıştır. Söz konusu bölgelerde en geç 31 Aralık 2007 yılına kadar normalleştirme, nüfus sayımı ve referandum yapılması ile elde edilecek sonuçlar neticesinde bölgelerin geleceğinin belirlenmesi planlanmıştır. Irak Başbakanlığı tarafından 140.maddenin uygulanması için bir komisyon oluşturulmuş; normalleştirme, nüfus sayımı ve referandum aşamalarının hayata geçirilmesi süreci için söz konusu komisyon yetki-

lendirilmiştir. Fakat 140.maddenin uygulanması amacıyla yetkilendirilen kurumlar özellikle uygulama aşamasında beklenen çözümü ortaya koymamıştır. Örnek olarak 140. maddenin birinci aşaması olarak hedeflenen normalleştirme süreci kapsamında, Federal Yüksek Mahkeme'nin yürüttüğü bireysel mülkiyet dava-

sından çok azı işleme alınabilmiştir. Bu durum, nüfus sayımı ve referanduma geçilmeden bölge halklarının sorunlarının henüz normalleştirme aşamasında dahi çözülmediğini göstermektedir.

29 Temmuz 2019'da Irak Federal Yüksek Mahkemesi'nin 140.maddenin geçerliliğinin devam etmesi yönünde aldığı karar, konuyla ilgili Irak'taki tartışmaların tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur. 140.maddede yer alan normalleştirme, nüfus sayımı ve referandum aşamaları anayasada belirtilen süre olan 2007'ye kadar uygulanmadığından dolayı özellikle Türkmenler ve Araplar maddenin geçerliliğini yitirdiğini belirtmekte ve mahkemenin aldığı karara karşı çıkmaktadır. Diğer yandan Kürt siyasi partileri ise tartışmalı bölgelerin statüsünün 140.madde çerçevesinde belirlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

“

Her ne kadar güvenlik zafiyeti noktasında ortaya konan eleştirilerin haklılık payı bulursa da IKBY'li siyasilerin "İŞİD tekrar diriliyor" söylemi üzerinden Kerkük başta olmak üzere diğer tartışmalı bölgelerde tekrar varlığını güçlendirmeye çalışması da söz konusu söylemin siyasi çıkar boyutunu oluşturmaktadır.

”

Kazımı Hükûmeti Sonrası Başlayan Tartışmalar

Ekim 2019 ile başlayan hükümet karşıtı gösteriler ile birlikte Irak kamuoyunun ilgisi de protestolara yönelmiş, özellikle eski Başbakan Adil Abdülmehdi'nin istifası sonrasında yaşanan sancılı siyasi süreç ile tartışmalı bölgeler konusu da gündemdeki etkisini yitirmiştir. Fakat Haziran 2020 itibarıyla Mustafa Kazımî'nin yeni Irak Başbakanı seçilmesi sonrasındaki süreç ve özellikle Kazımî'nin hem geçmişindeki hem başbakan seçilmesi sürecinde Kürt siyasiler ile dirsek temasları, tartışmalı bölgeler noktasında yeni sürecin nasıl şekilleneceği hususunda da bazı soru işaretlerini beraberinde getirmiştir.

Bu kapsamda dile getirilmesi gereken başlıca husus, terör örgütü İŞİD'in tartışmalı bölgelerde 2017'den günümüze dek yarattığı tehditler ve bu tehditlerin politik

söylem olarak kullanılmasıdır. Özellikle terör örgütü İŞİD'in Kerkük, Diyala ve Selahattin vilayetlerinde yarattığı güvenlik tehdidi ve istikrarsızlık, bahsi geçen bölgelerde merkezî hükûmete bağlı güvenlik güçlerinin güvenliği sağlayamadığı noktasında tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle Bağdat'ta protesto gösterileri neticesinde artan politik krizlerin derinliği ve ABD ile İran arasındaki mücadelenin kontrollü gerginlikten çatışmaya evrilmesi sonucu ortaya çıkan güvenlik boşlukları Irak'ın kuzeyinde İŞİD'e karşı oluşturulmaya çalışılan güvenlik atmosferini de ciddi ölçüde etkilemiştir.

IKBY, İŞİD'in kazandığı güç neticesinde tartışmalı bölgelerde Irak Ordusu, Federal Polis ve Haşdi Şaabi güçlerinin güvenliği sağlamadığını, özellikle IKBY sınırlarına yakın söz konusu bölgelerde Peşmerge güçlerinin de merkezî hükümet güçleri ile müşterek operasyonlara katılması yönünde taleplerde bulunmuştur. İŞİD'in IKBY sınırına yakın bölgelerdeki etkinliği göz önüne alındığında, IKBY'nin ortaya koyduğu merkezî hükûmete bağlı güvenlik güçlerinin güvenlik kontrolünün sağlayamadığı noktasındaki eleştirilerin haklılık payı bulunmaktadır. Diğer yandan her ne kadar güvenlik zafiyeti noktasında ortaya konan eleştirilerin haklılık payı bulursa da IKBY'li siyasilerin "İŞİD tekrar diriliyor" söylemi üzerinden Kerkük başta olmak üzere diğer tartışmalı bölgelerde tekrar varlığını güçlendir-

meye çalışması da söz konusu söylemin siyasi çıkar boyutunu oluşturmaktadır. 2017'deki referandumun ardından merkezî hükümetin düzenlediği operasyon neticesinde Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelerden geri çekilmek zorunda kalan Peşmerge güçlerinin, IŞİD tartışması üzerinden tartışmalı bölgelerde hem idari hem de güvenlik kontrolü anlamında tekrar varlık göstermeyi arzuladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kazımı'nın başbakanlığının ardından, merkezî hükümet ile IKBY arasında IŞİD'e karşı mücadelede koordinasyonun artırılması ve bazı bölgelerde ortak operasyonların gerçekleştirilmesine yönelik müzakereler başlatılmıştır. Müzakereler kapsamında Haziran 2020'de Irak Hava Kuvvetleri internet sitesinde yapılan açıklamada, merkezî hükümete bağlı güçler ve Peşmerge güçlerinin tartışmalı bölgelerde dört "Ortak Koordinasyon Merkezi" kurulması noktasında anlaşmaya varıldığı belirtilmiştir. Açıklama, Irak kamuoyunda önemli bir yankı uyandırırken özellikle Kerkük'teki Türkmen ve Arap siyasetler Peşmerge'nin Kerkük'e "IŞİD ile mücadele" söylemi üzerinden tekrar geri dönmelerinin kabul edilemez olduğunu bildirmişlerdir. Kerkük ve tartışmalı bölgelere Peşmerge'nin "geri dönüşü" olarak yorumlanan açıklamanın ardından Irak Ortak Operasyonlar Komutanlığından konuya ilişkin yeni bir açıklama yapılarak, Peşmerge'nin Kerkük'e dönüşü noktasında kamuoyunda yankı bulduğu gibi bir kararın söz konusu olmadığı, iki tarafın yalnızca tartışmalı bölgelerde terörle mücadelede koordinasyonu arttırmak

için görüşmeler yapmakta olduğu bildirilmiştir.

“

Gerek hükümet kurma sürecinde gerekse de hükümet kurulduktan sonra Kürt siyasilerden önemli bir destek bulan Kazımı, ilerleyen dönemde parlamentodaki bu desteği sürdürebilmek için tartışmalı bölgeler noktasında Kürt siyasilerle birtakım anlaşmalara gidebilir.

”

Irak Savunma Bakanlığı ve Peşmerge Bakanlığı arasında artan tartışmalı bölgeler hususundaki müzakere trafiği ve yaşanan tartışmalar, Peşmerge güçlerinin özellikle IKBY'ye yakın sınır bölgelerinde varlığını güçlendireceğine işaret etmektedir. Özellikle müzakerelerin merkezî hükümet tarafından desteklenmesi ve IŞİD'e karşı mücadelede Irak ordusu ve Federal Polis tarafından gösterilen zafiyetler, Peşmerge'nin bölgede kendine bir alan oluşturabilmesinin de önünü açmaktadır. Fakat Peşmerge'nin özellikle Kerkük ve Diyala'nın IKBY'ye yakın sınır bölgelerinde eskisine nazaran daha fazla varlık gösterebilecek olması, IKBY'nin Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelerde idari ve güvenlik kontrolünün tekrar kontrol altına alabilmesi anlamına gelmemektedir. Nitekim böyle bir dönüş için gerekli olan 2014-2017 arasındaki gibi bir güvenlik boşluğu da bölgede mevcut değildir. Diğer yandan her ne olursa olsun, Peşmerge'nin merkezî hükümet güçleriyle de olsa ortak koordinasyon merkezlerinde yer alacak olması IKBY'nin

Kerkük'e geri dönme arzularını kapsamında "ilk adım" olarak değerlendirilebilir.

Tartışmalı bölgeler noktasında altı çizilmesi gereken diğer bir husus, Kazımı'nın Kürt siyasi partileri ile olan ilişkilerini bazı adımlarla iyi tutma gayreti gösterebilecek olmasıdır. Gerek hükümet kurma sürecinde gerekse de hükümet kurulduktan sonra Kürt siyasilerden önemli bir destek bulan Kazımı, ilerleyen dönemde parlamentodaki bu desteği sürdürebilmek için tartışmalı bölgeler noktasında Kürt siyasilerle birtakım anlaşmalara gidebilir. Ortak koordinasyon merkezlerinin kurulması gibi adımlarla Kürt siyasi partilerin desteğini pekiştirebilecek olan Kazımı, böylelikle parlamentoda hiçbir siyasi gruba sahip olmamasının getirdiği dezavantajı da bu gibi denge politikaları ile daha sağlam bir zeminde tutabilecektir.

Öte yandan tartışmalı bölgeler noktasında alınacak kararların yalnızca Bağdat ile Erbil arasında belirlenen heyetlerce müzakere edilmesi, bölgenin asli unsurları Türkmen ve Arapları göz ardı etmek anlamını taşımaktadır. Kerkük'teki hem Arap hem de Türkmen siyasetler, özellikle Kerkük bağlamında bakıldığında IKBY'nin olası geri dönüşüne karşı oldukça net bir tavır ortaya koymaktadırlar. Dolayısıyla tartışmalı bölgelerin adil, şeffaf ve kapsayıcı bir çözüm arayışından uzak şekilde siyasi hesaplar çerçevesinde pazarlık malzemesi olarak kullanılması, etnik gruplar arasında ciddi iç sorunları da beraberinde getirebilir. ■